

kohtaa. Ensinnäkin Mainos-Televisio on vuodesta 1960 teettänyt markkinatutkimuslaitoksilla säännöllisiä katsojaindeksitutkimuksia, joiden perusteella voidaan selvittää myös vaaliohjelmien seuraamisen kehitystä. Arvokkaan aineiston tarjoutuminen käyttöön näyttää olleen olennainen sysäys aiheen valinnalle. Samalla aineiston niukkuus sisällöllisessä mielessä rajasi tutkijan mahdollisuudet varsin suppeiksi.

Toiseksi tutkimus lähtee olettamuksesta, että tutkittavan ilmiön kehitys ei ole ollut suoraviivaista. Television merkitys vaali- taistelun viestimenä kasvaa, kukoistaa ja heikkenee. Tämä lähtökohtaoletus on sikäll merkittävä, että se ohjalle koko tutkimuksen kulkua: hypoteesien asettamista, tutkittavan aikajakson periodisointia, empiiristä tarkastelua ja johtopäätösten tekoa.

Tutkittava ajanjakso jaettiin kolmeen periodiin sen mukaan, kuinka oletettiin television aseman poliittisena viestimenä vaihdelleen. Jaksot olivat 1) orastava kausi 1960—1966, 2) kukoistava kausi 1968—1970 ja 3) normalisoitunut kausi 1971—1975. Tämän kausijaottelun perustaksi Sisättö katsoi television levikin kehityksen, yleisradiopolitiikan muutokset sekä osittain myös yleispolitiikan, jolla tarkoitettiin lähinnä puolueiden voimasuhteita ja hallitusratkaisuja.

Varsinaisia perusteltuja kriteereitä tälle periodisoinnille on vaikea oivaltaa. Televisionluvpien lisääntyminen oli »normalisoituneella kaudella» nopeampaa kun »kukoistavalla kaudella». Vetoaminen siihen, että »kukoistavalla kaudella» yleisradio oli voimakkaan poliittisen keskustelun kohteena politiikkaa sisältävien ohjelmien takia, ei perustele vaaliohjelmien tutkimista varten rakennettua periodisointia. Yleisradiopolitiikalla ja poliittisella kiinnostuksella yleisradiosta ei ilmeisestikään ole mitään loogista yhteyttä vaaliohjelmien seuraamiseen.

Hypoteesien asettaminen ei selvennä tutkimusasetelmaa. Ne sisältävät pääasiassa aiemmilla sivuilla esitettyjen spekulatioiden toistamista ja väittämiä, jotka ei johdu mistään teoreettisesta lähtökohdasta. Ensimmäinen hypoteesi täsmentyy seuraavaksi:

— »television katselu oli orastavalla kaudella yleensä viihteellisesti painottunutta. Kukoistavalla kaudella katselu oli yhtey-

SEPPO SISÄTTÖ: Televisio ja vaalit. Tutkimus Suomen television esittämien eduskunta- ja kunnallisvaaliohjelmien seuraamisesta vuosina 1960—1975. Helsinki 1977.

Tutkimukselleen television vaaliohjelmien yleisöstä Seppo Sisättö esittää kaksi lähtö-

dessä poikkeuksellisen voimakkaana esiintyneeseen poliittiseen suuntautumiseen. Vaaliohjelmat koettiin silloin poikkeukselliseksi ajanvietteeksi ja niiden katselua motivoi jossain määrin myös protestimielii. Normalisoituneella kaudella vaaliohjelmien katsojajoukko muodostui normaalisti perheen »ammattilaisista».

- orastavalla kaudella television vaikutus vaalien tulokseen oli vähäistä. Kukoistavalla kaudella vastaava television vaikutus oli sen sijaan merkittävää ja normalisoituneella kaudella tullessa television vaikutus vaalien tulokseen vakioitui pienemmäksi kuin kukoistavalla kaudella.» Toisessa hypoteesissa oletetaan, että »Poliittinen ilmasto heijastuu puoluepoliittisten ohjelmien seuraamisen intensiteetteihin ja katsojamääriin, jotka puolestaan heijastelevat vaalien puoluekohtaisia trendejä.»

Ensimmäisen hypoteesin alkuosa on epäjohdonmukainen. Siinä oletetaan eri periodeista seikkoja, jotka eivät ole vertailukelpoisia. Sitäpaitsi koko hypoteesi olettaa asioita, joita ei voida kumota eikä todentaa käytettävissä olleilla vaaliohjelmien yleisöä koskevissa tutkimusaineistoilla. Sisäntö päätyi kuitenkin toteamaan hypoteesit todennetuiksi havaittuaan yleisömäärien ja katseluintensiteettien vaihdelleen periodien välillä.

Näyttää siltä, että tutkimuksen periodisointi ja hypoteesit nojaavat koko tutkimuksen lähtökohtaan eli valmiina olleisiin taulukoihin vaaliohjelmien yleisömääristä. Tutkimuksen kulku lienee ollut siis seuraava: Sisäntö MTV:n tutkimusosastolla työskennellessään saa käyttöönsä indeksiraportit. Niiden vaaliohjelmaa koskevat tiedot viittaavat käyräviivaiseen kehitykseen ohjelmien yleisömääriin. Havainto johtaa periodisointiin, jonka perustelut haetaan tosin muualta. Yleisömäärien vaihtelusta johdetaan sitten hypoteesit. Niitä puolestaan todennetaan lähtökohtana olleilla havainnoilla ja niistä seuranneilla spekulatioilla.

Ainoa kohta, jossa Sisäntön valtio-opissa hyväksytty väitöskirja sivuaa politiikan teoriaa, on poliittista ilmastoja koskeva pohdinta. Vaikka tarkastelu sisältääkin eräitä

mielenkiintoisia ajatuksia, vaikuttaa se pääosiltaan ristiriitaiselta asioiden sotkemiselta. Tarkastellessaan eri tasoisia poliittisia ilmastoja — makro, paikallis- ja yksilötaso — määrittelee Sisäntö nämä sen perusteella, kuinka hyvin yksilö pystyy vaikuttamaan poliittiseen ilmastoon. Puhuessaan näiden ilmastotason välisestä viestinnästä kirjoittaja sekoittaa samaan yhteyteen edustukselliset instituutiot sekä edustajien ja edustettavien välisen tiedottamisen, aivan kuin kansanedustajien mielipiteet olisivat makrotason poliittista ilmastoja ja äänestäjien mielipiteet mikrotason ilmastoja. Toisaalta Sisäntö ajattelee kuitenkin poliittisen ilmaston varsin häilyväksi äänestäjien poliittisten kantojen ja mielipiteiden kokonaisuudeksi, joka muuttuu jokaisen vaaliohjelman vaikutuksesta. Poliittisen ilmaston käsitteellä on kirjallisuudessa jo pitkään ollut suhteellisen vakiintunut käyttö ja merkityssisältö. Tuosta kirjallisuudesta olisi ollut paljon apua ja poliittisen ilmaston järkevistä tarkasteluista olisi ollut vuorostaan apua tutkimusongelman perustelussa ja johtopäätösten teossa.

Sisäntö asetti yhdeksi tavoitteekseen »ohjelmien seuraamisen keskinäisen vertailun mahdollistavan mittausmenetelmän kehittämisen». Laadituilla mittareilla oli merkitystä tehtävän tutkimuksen kannalta myös sikäli, että empiristen tulosten käytettävyyttä riippuu mittavälineiden validisuudesta. Keskeinen sija oli kolmella indikaattorilla. Järkeen käyvin ja luotettavin ohjelmien seuraamisen mitta oli »suhteellinen katsojamäärä». Se oli prosenttiluku, joka paljasti vaaliohjelman yleisömäärän suhteessa viikon kaikkien iltojen suosituimpien ohjelmien keskimääräiseen yleisöön. Suhteellisia yleisömääriä laskettaessa jätettiin pois vaaliohjelman ensimmäinen ja viimeinen neljänneksi. Näin karsittiin yleisöstä edellisestä ohjelmasta »periytyvät katsojat» ja seuraavaa ohjelmaa »ennakoivat katsojat».

Pulmallisempi indikaattori oli katsomisen intensiteetti. Sillä tarkoitettiin »... katsomisen pysyvyyttä eli ohjelman kykyä säilyttää katsojajoukko.» Määrittely kuulostaa järkevältä, mutta käsitettä mittaamaan tarkoitettu »vaihteluprosentti» antaa harhaanjohtavia tuloksia. Vaihteluprosentti laskettiin kullekin ohjelmalle sen suurimman ja pienimmän yleisömäärän erotuksen osuute-

na suurimmasta määrästä. Jos voitaisiin olettaa, että kaikkien tarkasteltujen ohjelmien kohdalla tapahtui laskua ohjelman kestäessä, antaisi mittari kuvan tuon laskun voimakkuudesta. Mutta kun varsin usein yleisoikeutus oli esim. vaalitenttejä seuraavien uutisten takia juuri päinvastainen, kääntyi indikaattorin merkitys täysin päällelleen. Jopa Sisätön tarjoamassa esimerkissä, joka koski LKP:n tenttiä vuoden 1975 vaalien alla, yleisömäärä kasvoi säännöllisesti ohjelman loppua kohti. Miten tässä tapauksessa, ja ilmeisesti useimmiten muulloinkin, mittari kykeni kuvaamaan katsomisen intensiteettiä eli ohjelman kykyä säilyttää katsojajoukko. Kehitetty mittari onkin mitannut aivan muuta, lähinnä juuri em. periytyvää ja/tai ennakoivaa katselua. Niiden vaikutusta ei »puhdistettu» tämän indikaattorin yhteydessä niinkuin suhteellista yleisömäärää laskettaessa. Intensiteettimittarin arvo vaihtelikin pääasiassa vaaliohjelmaa edeltävän ja seuraavan ohjelman kiinnostavuuden vaikutuksesta ja keskeinen seikka oli sillä, lähetettiinkö vaaliohjelma ennen vai jälkeen TV:n iltauutisten. Intensiteettimittariksi tarkoitettu vaihteluprosentti on siis täysin epävalidi ja lisäksi vielä epäreliaabeli, ja siihen perustuvat johtopäätökset ovat pohjaa vailla.

Sama harhaisuus leimaa myös eniten käytettyä yleisömittaa »suosioindikaattoria», joka pelkistetyksi lausuen laskettiin jakamalla suhteellinen yleisömäärä edellä kuvatulla intensiteetillä. Kun suhteellisen yleisömäärän vaihtelu eri vaalien ohjelmien ja samojen vaalien eri ohjelmien välillä oli esim. puoluenttien osalta korkeintaan 1:2, oli vastaava intensiteetin vaihtelu suurimman ja pienimmän arvon välillä jopa 1:10. Näin suosioindikaattorin varianssi määräytyi ratkaisevasti juuri tuon kelvottomaksi todetun intensiteettimittaman mukaan. Näin ollen myös suosioindikaattoriin nojautuvat johtopäätökset ovat perusteettomia.

Käytetystä aineistosta johtuen empiirisesä analyysissä oli niukasti muuttujia. Edellä mainittua yleisömäärää ja sen vaihtelua koskevia muuttujia selitettiin iällä ja sukupuolella. Lisäksi voitiin ottaa huomioon vaaliohjelman tyyppi ja vaalivuosi. Ohjelmien yleisömäärien kuvailussa harhainen intensiteettimitta oli eniten suosiossa. Suurimpaan osaan tuloksista ei voida tämän vuoksi luot-

taa. Suhteellisten yleisömäärien kehityksen kuvaus vaikuttaa sen sijaan luotettavammalta. Tosin sekään ei vastaa esitettyä hypoteesia eri kausien yleisömäärien vaihtelusta. Neljien eduskuntavaalien ohjelmien yleisön lähempi tarkastelu nimittäin osoittaa, että vaalien yleiskeskusteluja ja tulosohjelmia seurattiin televisiossa runsaimmin normalisoituneelle kaudelle sijoittuvien vuoden 1972 vaalien yhteydessä. Puoluekohtaisten vaalitenttien yleisövaihtelut vastaavat paremmin oletettua nousun ja laskun kaavaa. Keskimääräiset muutokset ovatkin suhteellisen selviä. Ne johtuvat kuitenkin osittain siitä, että vuoden 70 jälkeisissä vaaleissa oli mukana useampia pieniä puolueita, joiden tenttien yleisömäärät olivat keskimääräistä vähäisempiä. Jos otetaan huomioon vain neljän suuren puolueen vertailukelpoiset yleisömäärät, saadaan seuraavanlainen jakautuma:

vuosi	SKDL, SDP, KESK, KOK:
	keskimääräinen suht. yleisömäärä
62	71 %
66	73
70	85
72	75
75	79

Vuoden 1970 »kukoistava» katsojamäärä on vain 6 prosenttiyksikköä suurempi kuin vuoden 1975 »normalisoitunut». Vuoden 1972 edellisiä pienempi yleisömäärä näyttäisi vähän paremmin tukevan periodisointia ja olevan ristiriidassa samojen vaalien yleiskeskustelun ja tulosohjelman suuren yleisömäärän kanssa. Tämä johtuu kuitenkin siitä yksinkertaisesta seikasta, että vuoden -72 vaalitentit pidettiin muista vuosista poiketen vasta TV:n iltauutisten jälkeen, jolloin yleisömäärä muissakin ohjelmatyypeissä on alhaisempi kuin vastaavissa ennen uutisia lähetettävissä ohjelmissa. Vaaliohjelmien seuraamista koskeva periodihypoteesi ei käytetystä aineistosta saatavien luotettavien tulosten valossa näytä todentuvan, vaikka tutkija itse toista väittää useassa yhteydessä.

Tutkimuksen mielenkiintoisempaa antia ovat ne tulokset, joissa verrataan puolueiden yleisömääriä eri vaalien yhteydessä. Tosin oletukset ohjelmien ja yleisömäärien

suhteesta poliittiseen ilmastoon ja vaalitulokseen eivät näyttäneet saavan systemaattista tukea. Sisätön saama päinvastainen käsitys perustuu virheellisten mittareiden ohella mielivaltaisesti valittuihin, suhteellisen pieniin ja ristiriitaisiinkin prosenttilukuerohin.

Muilta osin hypoteeseja ei käytetyn aineiston puitteissa voitu testatakaan. Tämä ei estä Sisättöä toteamasta, että myös hypoteesi television vähentyneestä vaikutuksesta »normalisoituneella kaudella» on saanut empiiristä vahvistusta. Tämä vahvistus sisältyi siihen edellä kyseenalaiseksi todettuun havaintoon, että vaaliohjelmien katselu oli vähentynyt. Kun vaaliohjelmien on esim. Englannissa todettu vaikuttavan äänestäjiin, niin vaikutus tietenkin vähenee, kun ohjelmien seuraaminen vähenee, päätteli Sisättö.

Väitöskirjan molemmissa lausunnoissa — Osmo A. Wiion ja Kari Sulevon — työn suurimmaksi ansioksi katsotaan jopa kansainvälisesti harvinaisen tutkimusaineiston käyttö. Harvinainen aineisto toki on, ja tuskin sitä Mainos-Television ulkopuoliset tutkijat olisivat käyttöönsä saaneetkaan.

Aineiston kapea-alaisuudesta johtuen, joka ei tietenkään ole Sisätön vika, sen sisältämä kiinnostavin tieto olisi kuitenkin mahtunut raportoitavaksi vaikkapa lehtiarikkelissa. Kirjan merkitys rajoittuukin eräiden empiiristen tulosten esittelyn ohella siihen, että yksien kansien väliin on koottu huomattavasti tietoa television vaaliohjelmista muidenkin käyttöön.

Pertti Suhonen